

УДК 347.19:(007:004.7)

Гавриленко Андрій Іванович,

аспірант кафедри цивільного права

Національного університету «Одеська юридична академія»

ПОНЯТТЯ ТА ПРАВОВА ПРИРОДА ВІРТУАЛЬНИХ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

Постановка проблеми. З розвитком технологій людство відходить від фізичної форми провадження діяльності та все частіше заміняє усталені реальні конструкції їх аналогами у електронній/віртуальній формі. В час, коли інформація коштує значно більше, ніж носій, на якому вона зберігається, ми все частіше зустрічаємося із явищами, фактично позбавленими матеріального субстрату, які, однак, мають не меншу, а іноді й більшу цінність, ніж предмети матеріального світу. Зміни, що відбуваються в інформаційному суспільстві, торкаються й суб'єктного складу цивільних правовідносин. Зокрема, останнім часом все більше фізична юридична адреса втрачає свою актуальність для суб'єктів господарювання і все частіше згадуються поняття «віртуальна організація», «віртуальний офіс», «віртуальне підприємство». Це викликає необхідність з'ясування суті цих понять та їх співвідношення, а також необхідність або можливість їх правового регулювання.

У зв'язку із виникненням таких форм діяльності, постає питання, чи можливо поширити правила про юридичну особу на віртуальну організацію та чи можливе та чи доцільне існування *віртуальної* юридичної особи.

Стан дослідження теми. Правова природа та особливості правового регулювання діяльності юридичних осіб досліджувалась ще у роботах Г.Ф. Шершеневича, О.О. Покровського, Ю.С. Гамбарова, а згодом Я.М. Шевченко, В.В. Луця, О.О. Серової, Н.В. Козлової. Окремі питання правового регулювання віртуальних організацій вивчалися Харитоновною О.І., проте питання про природу юридичних осіб залишається дискусійним та недостатньо ґрунтовно висвітленим.

Мета дослідження. Метою представленого дослідження є аналіз розвитку юридичної особи в інформаційному суспільстві та аналіз можливості існування віртуальної юридичної особи та її ви-

значення у час, коли все більше аспектів життєдіяльності переводиться у віртуальну площину і відбувається поступовий перехід від реальної адреси юридичної особи до віртуальної.

Виклад основного матеріалу. Для того, щоб дати відповідь на поставлені питання, необхідно дослідити поняття віртуальної організації у зв'язку із ознаками юридичної особи.

Вперше концепція віртуальної організації була запропонована Дж. Хопландом та Р. Нігелем з фірми DEC, які визначили віртуальну організацію (strategic alliance) як угоду між двома або більше організаціями для досягнення спільних стратегічних цілей для задоволення їх бізнес-потреб [1].

Сьогодні у дослідженнях з економіки віртуальна організація визначається як тимчасове об'єднання незалежних суб'єктів, які поділяють між собою ресурси та функціонують через телекомунікаційні засоби на базі єдиного інформаційного простору. При цьому виділяють такі ознаки віртуальної організації:

- об'єднання економічно незалежних ринкових агентів;
- комбінування ресурсів підприємств для отримання синергетичного ефекту;
- територіальна віддаленість елементів віртуальної організації;
- розподілення функцій між підприємствами-партнерами;
- координація дій через єдиний інформаційний простір [2].

В Україні визначення поняття «віртуальна організація» міститься у Положенні про Український Національний Грід (УНГ), яке було розроблено з метою реалізації Постанови Кабінету Міністрів України від 23.09.2009 № 1020 «Про затвердження Державної цільової науково-технічної програми впровадження і застосування грід-технологій на 2009-2013 роки». Відповідно до цього положення,

Віртуальна Організація (ВО) (Virtual Organization) – це динамічне співтовариство людей і установ, котрі спільно використовують обчислювальні ресурси відповідно до погоджених між ними та власниками ресурсів правилами, що регулюють доступ до всіх типів засобів, включаючи комп'ютери, програмне забезпечення і дані. Для того, щоб мати можливість використовувати послуги і ресурси УНГ, ВО має бути зареєстрована в національній грид-інфраструктурі, працювати за правилами УНГ і виконувати вимоги елементів централізованого управління УНГ [3].

У літературі також зустрічаються визначення поняття віртуальне підприємство. Як зазначають дослідники, слід розрізнати поняття «віртуальна організація» та «віртуальне підприємство», оскільки поняття «віртуальна організація» є більш широким і охоплює різні види утворень, що існують у віртуальному просторі [4, с. 159].

Можна зустріти різні підходи до визначення поняття «віртуальне підприємство»:

1. Мережева, комп'ютерно-опосередкована організаційна структура, що складається з неоднорідних агентів, що взаємодіють, розташованих у різних місцях (А.І. Ястребов).

2. Об'єднання підрозділів різноманітних підприємств на контрактній основі із створенням єдиної інформаційної структури. При цьому віртуальне підприємство є органічно цілісним утворенням, сукупністю визначених форм взаємодії ряду елементів (учасників віртуального підприємства) в інтересах досягнення поставленої мети (С.М. Мітреєва).

3. Гнучке, інноваційне, глобальне, моментально створене підприємство, орієнтоване на час життєвого циклу продукту або послуги, що ґрунтується на віртуальній мережевій взаємодії агентів, які управлінськи та технічно синхронізуються у вигляді наскрізних бізнес-процесів і можуть бути динамічно включені або виключені із складу підприємства (С.А. Соколовська).

4. Добровільна тимчасова форма об'єднання (кооперації) декількох, як правило, незалежних партнерів (підприємств, інститутів, окремих осіб), що забезпечують найбільшу вигоду клієнтам завдяки підвищенню ефективності виробництва, а також зв'язків між виробниками та споживачами (В.В. Смолянников).

5. Співтовариство незалежних географічно розділених груп працівників і організацій, що виконують спільний проект і взаємодіють за допомогою електронних засобів комунікації (А.С. Крутякова).

Визначають і певні характерні ознаки віртуального підприємства, серед яких вважаємо за необхідне згадати наступні:

- включення до свого складу декількох самостійних різномірних суб'єктів, які таким чином стають його структурними частинами;

- добровільний характер об'єднання учасників на підставі цивільно-правового договору;

- структурна розпорошеність, через те, що суб'єкти, які його складають географічно знаходяться у різних місцях;

- об'єднання матеріальних капіталів, технологічних, інтелектуальних та інформаційних ресурсів суб'єктів-учасників;

- єдині органи управління з єдиною інформаційно-документальною системою;

- єдина мета створення [5].

Спробуємо порівняти ознаки віртуальної організації та юридичної особи. До ознак юридичної особи, як відомо, відносять: організаційну єдність; майнову відокремленість; самостійну майнову відповідальність; здатність брати участь у цивільному обігу від власного імені; здатність бути позивачем або відповідачем у суді. Початком існування юридичної особи є її державна реєстрація.

Ми можемо знайти спільні риси щодо такої ознаки, як організаційна єдність, зокрема, і юридична особа, і віртуальна організація мають документ, який регулює їх діяльність (для юридичної особи – установчі документи, а для віртуальної організації – договір між учасниками), вони створені для задоволення своєї мети, що є єдиною для їх структурних складових, мають єдиний центр координації прийняття рішень.

Також спільність між юридичними особами та віртуальними організаціями з певною мірою умовності можна убачати у тому факті, що і юридична особа, і віртуальна організація реєструються у встановленому порядку. Так, відповідно до Положення про Український Національний Грид (УНГ), віртуальні організації реєструються у центрі реєстрації віртуальних організацій. Однак така процедура відмінна від реєстрації юридичної особи і проводиться на підставі договору про спільну діяльність [3].

Що стосується інших ознак юридичної особи, очевидно є повна невідповідність таким з боку віртуальних організацій. Так, якщо юридична особа володіє власним відокремленим майном, яким вона відповідає за своїми зобов'язаннями перед кредитором, то віртуальна організація власного майна не має, майно, що використовується для досягнення мети віртуальної організації залишається у власності її учасників, і, відповідно, вони несуть самостійно відповідальність за зобов'язаннями, що виникають в процесі їх спільної діяльності. Тобто доходимо висновку, що віртуальна організація якщо й має певні схожі елементи із конструкцією юридичної особи, однак не є такою.

В той же час видається, що існування *віртуальної* юридичної особи все ж можливе.

Почнемо з поняття «віртуальності» взагалі. Під нею розуміють: 1) можливий; той, що може або має проявитися; 2) умовний [6].

Отже, якщо ми винесемо до віртуальної реальності певну складову, то зможемо сконструювати віртуальну юридичну особу. Як видається, найбільш привабливою є ідея винесення місцезнаходження юридичної особи до віртуальної реальності задля забезпечення її віртуальності.

Статтею 93 ЦК України визначено, що місцезнаходженням юридичної особи є фактичне місце ведення діяльності чи розташування офісу, з якого проводиться щоденне керування діяльністю юридичної особи (переважно знаходиться керівництво) та здійснення управління і обліку.

Сучасні економічні реалії визначають те, що не завжди для учасників юридичної особи провадження економічної діяльності та її зберігання документації, місце діяльності керівних органів співпадає з юридичною адресою. Іноді, це пов'язано із небажанням орендодавців пов'язувати своє приміщення із місцезнаходженням юридичної особи, іноді це пов'язано із законодавчою заборонаю, що призвело до поширення реєстрації юридичної адреси за місцем, де насправді ні органів управління, ні майна юридичної особи нема. Таким чином, все більше на часі постає проблема регулювання юридичної особи, яка організовує діяльність поза межами фізичної контори – у віртуальному офісі.

З питання здійснення діяльності юридичною особою поза місцем реєстрації юридичної адреси досить давно постало визначення поняття віртуального офісу, та можливості провадження діяльності через такий офіс. Поняття віртуальний офіс є не досить новим хоча і не є сталим. Воно включає в себе послуги віддаленого адміністратора, віртуального помічника, послуги колл-центру, послуги автовідповідача, послуги голосової пошти, віртуальне офісне приміщення.

Віртуальне офісне приміщення дає можливість користуватись поштовою адресою без необхідності оренди такого приміщення, при цьому кореспонденція, що надходить за такою адресою може бути переадресована на іншу поштову адресу, можуть бути надані послуги із сканування та розміщення на хмарних сервісах таких листів. Додатково можуть надаватись на короткостроковій основі приміщення для проведення ділових зустрічей, та інші послуги, такі як створення та підтримання веб-сайту, візитних карток, бухгалтерський супровід, надання консультацій адвокатів [7].

За різних варіацій використання віртуального офісу (як із орендою поштової адреси так і без неї)

ми маємо ситуацію, за якої жодного працівника юридичної особи за офіційною поштовою адресою не знаходиться, і таким чином основне спілкування перенесене у сферу електронної комунікації. Таким чином відпадає необхідність кооперувати людей в одній місцевості. Вони можуть об'єднуватись задля досягнення спільної мети та організації спільної діяльності без забезпечення єдиної фізичної локації для всіх учасників. Але це все ж не є віртуальною юридичною особою, оскільки поштова адреса зберігається, і зв'язок з нею беззаперечний, хоч і з відсутністю працівників такої особи за цією адресою. Така віртуалізація є перехідним етапом до становлення віртуальної юридичної особи.

Слід звернути увагу й на те, що поступово юридична особа за сучасним законодавством вже пересувається у віртуальний простір – законодавець все більше схиляється до використання сучасних технологій. Так, реєстраційна служба на сьогодні провадить зберігання реєстраційних документів юридичних осіб в електронній формі, що ставить під питання необхідність збереження статутних документів в паперовій формі, а з електронними версіями ми маємо можливість ознайомитись за допомогою електронних сервісів. Ще недалекі ті часи, коли невиконання обов'язку для юридичної особи дотримання юридичної адреси було фатальним. Так ст. 52 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» у редакції до 22 грудня 2011 року визначала особливості банкрутства відсутнього боржника. Частина 12 ст. 19 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» у редакції до 1 січня 2016 року передбачала внесення до єдиного державного реєстру підприємств та організацій запису про відсутність юридичної особи за її місцезнаходженням, якщо державному реєстратору повернуто поштове відправлення, що тягнуло за собою негативні податкові наслідки для юридичної особи. Такі норми зникають із сучасного правового поля, хоча й здійснити державну реєстрацію юридичної особи без зазначення поштового місцезнаходження на сьогодні ще є неможливим.

В той же час все більше навіть законодавець відходить від необхідності збирати все в одному фізичному місці. Так в ст. 33 Законі України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», поруч з обов'язком проведення загальних зборів за умови спільної присутності учасників товариства в одному місці для обговорення питань порядку денного, передбачена також можливість проведення загальних зборів учасників товариства у режимі відеоконференції.

Але реалії сьогодення визначають ситуацію, за якої для здійснення діяльності юридичній особі юридична адреса не потрібна і здійснення діяльності юридичної особи може у повному обсязі відбуватись у віртуальній реальності, а тому й місцезнаходження юридичної особи може бути перенесене до Інтернету. Команди програмістів з різних куточків світу можуть утворювати юридичні особи, при цьому не маючи потреби у фізичному офісному приміщенні. Більш того, відсутність такого приміщення значним чином може зекономити кошти для такої юридичної особи та підвищити її економічну доцільність.

До недавнього часу ми не могли уявити спілкування із юридичною особою поза межами поштової (реальної) адреси. Така адреса необхідна була для забезпечення проведення листування із контрагентами, контролюючими органами, отримання судових повісток, тощо. Проте на сьогодні діяльність може здійснюватись без прив'язки до реальної будівлі з будь-якої точки країни, а можливо і світу. Вже сьогодні в певних випадках обов'язковою є задача звітності в електронній формі, прийняття нової редакції процесуальних кодексів спонукає нас до переведення процесуального документообігу із паперового до електронного.

Тож для з'ясування подальшого її існування необхідно проаналізувати, які дії законодавець пов'язує із юридичною адресою та чи можливо на сьогодні, або у майбутньому створення віртуальних юридичних осіб. На перший погляд реєстрація юридичної особи без поштової адреси може призвести до низки проблем, оскільки законодавець пов'язує з місцезнаходженням юридичної особи значні дії. Зокрема юридична адреса важлива для визначення місця укладення договору відповідно до положень ст. 647 ЦК України, місця виконання зобов'язання відповідно до положень ст. 532 ЦК України, вона має значення при визначенні підсудності спору (ч. 2 ст. 27 ЦПК, ст. 27 ГПК, ч. 2 ст. 26 КАС), є обов'язковим реквізитом для виконавчого документу та місцем проведення виконавчих дій (ст. 4 та ст. 24 Закону України «Про виконавче провадження»), визначення органу, який уповноважений отримувати сплату податків (п.п. 168.4.4. Податкового кодексу України).

Як бачимо, за наявності електронних реєстрів, можливості доступу до них, переведення всіх цих дій до мережі не уявляється складним. Перший крок на шляху до цього вже здійснений державою

шляхом надання можливості створення спеціальної електронної адреси на сервері mail.gov.ua. Ця адреса вже на сьогодні, як визначено в інструкції користувача, є перепусткою до послуг Електронного суду та Кабінету електронних сервісів. Формування імені поштової скриньки у державній поштовій системі відбувається за допомогою документів, за якими особу можна однозначно ідентифікувати як громадянина або суб'єкта підприємницької діяльності: ідентифікаційного коду або ЄДРПОУ юридичної особи. [9] Таким чином можна звести все офіційне листування до реєстрації юридичної особи за відповідною електронною адресою із набуття електронного підпису. А існування такого ресурсу, який контролюється державою та забезпечується контролем із надання відповідних документів, дозволить уникнути зловживань з боку недобросовісних осіб.

Звичайно ж, що ведення бухгалтерської документації, для можливості здійснення належного контролю, зокрема, податковими органами, повинна вестись також в електронній формі, що виключить необхідність документальної перевірки паперових документів, а звітність вже приймається в електронній формі.

Одночасно варто зазначити, що сучасні технології ще не дозволяють проводити судові засідання та виконавчі дії екстериторіально, що з іншого боку може призвести до того, що при реєстрації, засновникам необхідно залишати можливість на власний розсуд визначати регіон, до якого буде прив'язана віртуальна юридична особа. Відповідний регіон, який необхідно визначати на офіційному сайті Єдиного державного реєстру підприємств і організацій, і буде використовуватись при визначенні правил підсудності.

Висновки. Як бачимо, сьогодні як місцезнаходження, так і ведення діяльності юридичної особи може бути перенесено до Всесвітньої Мережі. В той же час для осіб, які мають на меті здійснення, наприклад, підприємницької діяльності, актуальним є можливість провадження такої діяльності у формі юридичної особи, що дозволяє обмежити відповідальність за зобов'язаннями, що виникають під час здійснення такої діяльності, майном юридичної особи, що робить актуальним розроблення та формування поняття віртуальної юридичної особи як юридичної особи, яка не має поштової адреси, а свою діяльність здійснює через спеціально створену і контрольовану державою електронну адресу за допомогою електронного підпису.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Lin Chen, Nina Huina Gu, Hai Zhu. Fairness theory applied to strategic alliance negotiations. MCs in Innovation and Entrepreneurship. – Режим доступу: https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/12892/Chen_Gu_Zhu.pdf?sequence=3
2. Никоненко А.Г. Формирование виртуальной организации (теоретические и методические аспекты): автореф. дис. ... канд. экон. наук. – Москва 2007. – 22 стр. – Режим доступу: <http://Economy-lib.com/dissert/208724/a#>
3. Положення про Український Національний Грид (УНГ). – Режим доступу: http://ung.in.ua/upload/user_files/BCC_Policy/ung_fin.pdf
4. IT-право: теорія та практика : навч. Посіб. / авт. Кол. ; за ред. Є.О. Харитоновна, О.І. Харитонової. – Одеса : Фенікс, 2017. – 472 с. – стор 159
5. Правовое регулирование деятельности виртуальных предприятий на рынке дистанционной торговли в глобальной компьютерной сети «Интернет». – Режим доступу: <https://repetitora.com/pravovoe-regulirovanie-deyatelnosti-virtualnyh-predpriyatij-na-rynke-distancionnoj-torgovli-v-globalnoj-kompyuternoj-seti-internet>
6. E-slovník. Тлумачний словник української мови. – Режим доступу: <http://eslovnik.com/%D0%B2%D1%96%D1%80%D1%82%D1%83%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D0%B9>
7. Virtual office. – Режим доступу: https://en.wikipedia.org/wiki/Virtual_office
8. Про затвердження форм заяв у сфері державної реєстрації юридичних осіб, фі – Режим доступу: зичних осіб – підприємців та громадських формувань: Наказ Міністерства юстиції України від 18.11.2016 № 3268/5. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1500-16>
9. Сервіс електронної пошти mail.gov.ua Інструкція користувача Версія 1.5.0.0 – Режим доступу: https://e-court.mail.gov.ua/User_Guide_Mail.pdf

Гавриленко Андрій Іванович

ПОНЯТТЯ ТА ПРАВОВА ПРИРОДА ВІРТУАЛЬНИХ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

Статтю присвячено дослідженню еволюції юридичної особи і становлення її у віртуальному просторі. Проаналізовано розвиток від класичної юридичної особи через віртуалізацію офісу до необхідності забезпечення правового регулювання віртуальної юридичної особи.

Ключові слова: юридична особа, віртуальний офіс, віртуальна організація, юридична адреса, реєстрація юридичної особи.

Гавриленко Андрей Иванович

ПОНЯТИЕ И ПРАВОВАЯ ПРИРОДА ВИРТУАЛЬНЫХ ЮРИДИЧЕСКИХ ЛИЦ

Статья посвящена исследованию эволюции юридического лица и становления его в виртуальном пространстве. Проанализировано развитие от классического юридического лица через виртуализацию офиса к необходимости обеспечения правового регулирования виртуального юридического лица.

Ключевые слова: юридическое лицо, виртуальный офис, виртуальная организация, юридический адрес, регистрация юридического лица.

Gavrylenko Andriy

THE CONCEPT AND LEGAL NATURE OF VIRTUAL LEGAL ENTITIES

The article is devoted to the study of the evolution of a legal entity in the context of movement to the virtual space. The development from the classical legal entity through virtualization of the office to the necessity of providing legal regulation of the virtual legal entity is analyzed. The gradual formation of virtual organizations, their correlation with legal entities is investigated.

The approaches to the definition of “virtual enterprise”, and its features are also investigated. In the context of the definition of a virtual organization, common features with modern regulation and understanding of a legal entity are determined in view of the classical features of a legal entity, in particular, such features as organizational unity, they are created for the satisfaction of their purpose, which is unique for their structural components, have a single center for the coordination of adoption solutions.

Through the analysis of the understanding of the term “virtual” concluded that it is possible to transfer to the virtual space in the definition of a legal entity in terms of determining its essence. In the context of the virtuality of the activity, an analysis of activity in the virtual office is presented. It was established that the legal address ceased to play an important role for the legal entity to operate. It is also defined the gradual departure of the legislator from the rigid binding of the legal entity to the physical address.

The accents of legislative regulation, which are related to the legal address of the legal entity, are determined, as well as the opinions on the possibility of their replacement by electronic services are outlined. It has been determined that the virtuality of a legal entity may be manifested when leaving the postal address, in connection with which the wording of the concept of a virtual legal entity as a legal entity that does not have a postal address has been proposed, and its activities are carried out through a specially created and controlled state e-mail address for using an electronic signature.

Key words: legal entity, virtual office, virtual organization, legal address, registration of legal entity.